

МАЦЕЛЮХ І. А.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
службового та медичного права
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

ХОМЕНКО С. Г.,

здобувач другого року навчання другого
магістерського рівня здобуття освіти
(Інститут післядипломної освіти,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 340.125

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.44>

ЗАРОДЖЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ В США

У статті проаналізовано зародження концепції соціологічної юриспруденції в США, засновником якої був американський правник, декан юридичного факультету Гарвардської школи права Роско Паунд. Наведено його історіографічні здобутки та проаналізовано основні наукові праці.

Розкрито особливості професійного і творчого шляху професора, який тісно переплітався з Гарвардським університетом. Проаналізовано політико-правові думки вченого щодо концепції соціологічної юриспруденції, яка має враховувати суспільно-політичні зміни, потреби суспільства та сповідувала ідеї справедливості.

Проаналізовано причини активізації соціологічного руху в США, які, насамперед, були пов'язані із проблемами, що виникали в практичній юриспруденції. Розкрито теорію соціальних інтересів Р. Паунда, яку він почав розвивати щоб забезпечити узгодження та баланс між усіма учасниками суспільних відносин.

Констатовано, що праці Роско Паунд знайшли свою підтримку серед науковців, практиків, суддів. Розглянуто ініціативи судді Верховного суду США Бенжамін Кардозо, який запропонував підвищувати соціологічну освіту серед правничої спільноти шляхом підвищення кваліфікації упродовж усього життя.

Розглянуто судову практику Верховного суду США, а саме справу Мюллер проти Орегону 1908 р., в якій захисник штату Орегон, адвокат Луї Брендайс у своїй доповіді загалом посилався не на прецеденти, а на соціологічні дані, які свідчили про негативні фактори. Як результат, аргументи адвоката справили позитивний ефект на суддів Верховного суду США, які одногосно визнали закон штату Орегон про обмеження тривалості робочого дня для жінок, які працювали в пральнях, на фабриках, промислових заводах до 10 годин, конституційним.

Стверджується, що даний прецедент вплинув на адвокатську практику, яка активно почала використовувати для аргументації позиції сторони не судові рішення, а опис суспільних факторів та існуючих соціальних даних, які визначали мету позову чи захисту. Відзначено позитивний вплив соціологічного руху, особливо на розвиток соціального законодавства.

Відзначено, що початок ХХ століття ознаменувався зародженням нового напрямку, який отримав назву соціологічна юриспруденція. Його прихильники закликали усіх представників правової спільноти не механічно виконувати свою роботу, а здійснювати переосмислення своїх дій, висновків, виступів, рішень, актів, враховуючи усі соціальні аспекти, таким чином трансформуючи і саму правову систему, яка б враховувала суспільно-політичні зміни, потреби суспільства та сповідувала ідеї справедливості і соціального благополуччя.

Ключові слова: соціологічна юриспруденція, соціологія права, право, праворозуміння, політико-правові вчення, судова практика, права людини, США.

Matseliukh I. A., Khomenko S. H. The origin and evolution of sociological jurisprudence in the USA

The article analyzes the emergence of the concept of sociological jurisprudence in the USA, the founder of which was the American lawyer, dean of the Harvard Law School, Roscoe Pound. His historiographic achievements are presented and the main scientific works are analyzed.

The peculiarities of the professional and creative path of the professor, who was closely intertwined with Harvard University, are revealed. The political and legal opinions of the scientist regarding the concept of sociological jurisprudence, which should take into account socio-political changes, the needs of society and profess the ideas of justice, were analyzed.

The reasons for the activation of the sociological movement in the USA were analyzed, which were primarily related to the problems arising in practical jurisprudence. R. Pound's theory of social interests, which he began to develop in order to ensure agreement and balance between all participants in social relations, is revealed.

It was established that the works of Roscoe Pound found their support among scientists, practitioners, and judges. The initiatives of US Supreme Court judge Benjamin Cardozo, who proposed to increase sociological education among the legal community through lifelong professional development, are considered.

The jurisprudence of the Supreme Court of the United States is considered, namely the case *Mueller v. Oregon* of 1908, in which the defender of the state of Oregon, lawyer Louis Brandeis, in his report generally referred not to precedents, but to sociological data that testified to negative factors. As a result, the lawyer's arguments had a positive effect on the judges of the Supreme Court of the United States, who unanimously recognized the Oregon law limiting the length of the working day for women who worked in laundries, factories, and industrial plants to 10 hours as constitutional.

It is claimed that this precedent influenced the legal practice, which actively began to use not court decisions to argue the party's position, but a description of social factors and existing social data that determined the purpose of the lawsuit or defense. The positive influence of the sociological movement, especially on the development of social legislation, was noted.

It was noted that the beginning of the 20th century was marked by the birth of a new direction, which was called sociological jurisprudence. Its supporters called on all representatives of the legal community not to perform their work mechanically, but to rethink their actions, conclusions, speeches, decisions, acts, taking into account all social aspects, thus transforming the legal system itself, which would take into account socio-political changes, the needs of society and professed the ideas of justice and social well-being.

Keywords: sociological jurisprudence, sociology of law, law, legal understanding, political and legal teachings, judicial practice, human rights, USA.

Повномасштабне вторгнення з боку північного сусіда, порушення територіальної цілісності України, ракетні удари по усій території держави, загибелі мирних жителів, в тому числі дітей, змушує нас переосмислювати цінності, потреби і орієнтири. В тому числі зміст і сутність самого права, правознавства, юриспруденції. Важливим тут є і соціологічний аспект, адже він по новому дозволив поглянути на означені явища.

Дослідження соціологічної концепції права та соціологічної юриспруденції не були чужорідними як для зарубіжної наукової школи, так і для вітчизняних дослідників, серед яких С. Бобровник, В. Костицький, О. Кобан, Л. Луць, Н. Крестовська, В. Марчук, проте окремі аспекти все ж потребують переосмислення, відповідно до нових реалій суспільно-політичних відносин. Відтак, маємо на меті проаналізувати процес зародження та еволюцію політико-правових думок, що утворили напрям соціологічної юриспруденції у США на початку ХХ ст.

Родоначальником і палким прихильником означеної школи права в США став Роско Паунд (1870–1964) – американський правник, декан юридичного факультету Гарвардської школи права. Його послідовниками також були викладачі права Гарварду, судді, в тому числі Верховного суду, серед яких Олівер Венделл Холмс, Харлан Фіске Стон, Бенжамін Кардозо, Фелікс Франкфуртер [1].

Рух за соціологічну юриспруденцію виник в епоху змін та технологічного прогресу. Роско Паунд інтерпретував такий «рух за прагматизм як філософію права», метою якого було сприяння правовій реформі, зміни до існуючих концепцій вивчення, тлумачення та застосування права.

Соціологічний рух в США також став реакцією на тогочасні проблеми, що виникали в правовому полі та практичній юриспруденції. Вони пов'язані, насамперед, із недоліками американської правової системи, що мали місце на початку ХХ ст. Йдеться, насамперед, про застаріле законодавство та недовіра до нового. Так, судді не бажали послуговуватися законодавчими приписами, які захищали права робочого населення, тлумачили правові норми дуже вузько і, подекуди, неправильно її застосовували. Класичним прикладом цієї тенденції є рішення Верховного суду із застосуванням доктрини матеріально-правової процедури. Прихильники соціологічної юриспруденції критикували таку судову реакцію на соціальне законодавство, пояснюючи це кількома факторами. Одним з них була ізоляція вивчення права від соціологічної науки, а незнання соціальних реалій і потреб призводило до ухвалення несправедливих рішень. Такий факт визнавали і самі судді того часу. «Якщо ми не знаємо фактів, на основі яких могли діяти сторони, – зазначив суддя Верховного суду США у рішенні від 14 квітня 1924 р., – ми не можемо належним чином вирішити, чи були вони необґрунтованими, свавільними чи примхливими; знання є важливим для розуміння, а розуміння має передувати судженню» [2, с. 1 – 26].

Р. Паунд встановив ще один фактор, який на думку мислителя провокував ухвалення несправедливих судових рішень, які перешкоджали суспільному прогресу. Йдеться про механічну юриспруденцію або жорстке виведення рішень із встановлених принципів без урахування їхнього практичного впливу. Вчений наголошував на потребі проведення реформи соціологічної юриспруденції з метою «розвитку кращого фактичного розуміння практичних наслідків правових приписів та інститутів» [2, с. 1 – 26]. Відтак, Р. Паунд наголошував на важливості вивчення соціології права та відмовитися від механічної юриспруденція, яка призводить до автоматичних ухвалення жорстких рішень, де не враховані інші фактори.

Мислитель ідентифікував себе з «соціальним інженером», який покликаний переосмислити вивчення права та застосування закону заради панування справедливості. Під останньою вчений розумів «такий формат суспільних відносин і порядок поведінки, який завдає найменшої шкоди». Теорія соціальних інтересів, яку він почав розвивати ще в 1913 році, була розроблена для того, щоб забезпечити узгодженість необхідних політичних суджень, а також їх зважування та балансування. Вона стала серцевиною соціологічної юриспруденції Р. Паунда [2, с. 1 – 26].

Отже, Роско Паунд став родоначальником соціологічної концепції права в США та засновником соціологічної юриспруденції, яка в найближчому майбутньому отримає значну кількість прихильників серед науковців, практиків, суддів. Зокрема суддя Верховного суду США Бенжамін Кардозо запропонував Міністерство юстиції більш ретельно «спостерігати за законом у дії», а також з метою підвищення освіченості серед правничої спільноти здійснювати системну освіту та підвищення кваліфікації упродовж усього життя для юристів загалом і суддів зокрема. Вони мали обов'язково вивчати економіку, соціологію, політику, досліджувати проблеми сьогодення.

Заяви судді навіть вплинули на адвокатську практику, адже у цей час з'являються справи, де ключовим серед аргументації позиції сторони була не існуюча судова практика, а опис суспільних факторів та існуючих соціальних даних, які визначали мету позову чи захисту. До-прикладу, прецедент виник через те, що у 1903 році штат Орегон ухвалив закон, який обмежував тривалість робочого дня для жінок, які працювали в пральнях, на фабриках, промислових заводах, до 10 годин. Обґрунтування закону посилалося на «фізичні спроможності жінки, потребу виконувати материнські функції, здійснювати виховання дітей, утримувати дім» [3]. У зв'язку з цим виникло питання, чи є конституційним право штатів обмежувати тривалість робочого часу, впливати на приватні трудові договори.

Означена позиція також була гостро засуджена феміністським рухом у США, адже правовий статус тогочасної жінки прирівнювався до неповнолітньої особи, яка потребує захисту і такий захист гарантувався державою та здійснювався поліцією штату, «оскільки фізичне благополуччя жінок має першочергове значення для народження здорового потомства» [3].

Сторону штату Орегон у 1908 р. взявся захищати у Верховному суді США відомий адвокат Луї Брендайс. Він написав велику доповідь, в якій лише 2 сторінки відводились цитуванню прецедентів, інша частина промови демонструвала соціологічні дані, які свідчили про негативні фактори, що виникають через довгі робочі години для жінки. Означена доповідь стала відомою як «Бріф Брендайса» [4, с. 300 – 303]. Аргументи адвоката справили позитивний ефект на суддів Верховного суду США, які одногосно визнали закон штату Орегон конституційним.

Відтак, ідея відмови від механічної юриспруденції почала ширитися у межах правових шкіл США [5, с. 120]. Так, її також поділяв американський юрист, філософ права, суддя Верховного суду США Бенжамін Кардозо. «Закон є засобом досягнення мети – соціального добробуту або соціальної справедливості, – стверджував правник, – а тому судді повинні тлумачити загальні конституційні обмеження для досягнення цієї мети» [6].

Політико-правові ідеї мислителів щодо соціологічної юриспруденції не усіма сприймалися беззастережно. Окремі юристи вважали їх «перебільшенням в частині застосування суддями механічної юриспруденції та ігнорування ними суспільних проблем». Однак з часом було визнано позитивний вплив соціологічного руху, особливо на розвиток соціального законодавства. Окрім того, знання фактичних наслідків правових приписів та інститутів є важливим для їх об'єктивної оцінки, тому заклики соціологічної юриспруденції до вивчення цих явищ були прогресивними.

Не відкидали ідеї соціологічної юриспруденції і інші соціологи права, такі як Д. Фленк, К. Ллевеллін Д. Дью. «Право є діяльність, за допомогою якої можна здійснювати втручання в іншу сферу, – писав останній, – правові норми позбавлені активної ролі, вони лише клаптик паперу, що наповнюється змістом в кожному конкретному випадку за допомогою видання індивідуальних судових або адміністративних актів, тому останні мають враховувати усі соціологічні фактори» [7]. На управлінській діяльності зосереджував свою увагу К. Ллевеллін. За його твердженням «право – це не лише судова і законодавча практика, а й управлінська діяльність, яку виконують представники публічної влади, відтак останні також мають враховувати соціологічні дані» [7].

Таким чином, початок ХХ століття ознаменувався зародженням нового напрямку, який отримав назву соціологічна юриспруденція. Його прихильники закликали усіх

представників правової спільноти не механічно виконувати свою роботу, а здійснювати переосмислення своїх дій, висновків, виступів, рішень, актів, враховуючи усі соціальні аспекти, таким чином трансформуючи і саму правову систему, яка б враховувала суспільно-політичні зміни, потреби суспільства та сповідувала ідеї справедливості і соціального благополуччя. Наведені думки мислителів і нині мають зриму актуальність, адже врахування усіх соціологічних явищ при здійсненні правотворчої і правозастосовчої діяльності може запобігти виникненню соціальних проблем, протиріч, суспільно-політичних конфліктів, непорозумінь.

Список використаних джерел:

1. Wilfrid E. Rumble. Sociological Jurisprudence. *Sociological Jurisprudence. Encyclopedia of the American Constitution*. May 23 2018. URL: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/sociology-and-social-reform/sociology-general-terms-and-concepts/sociological-jurisprudence>
2. James A. Gardner. The Sociological Jurisprudence of Roscoe Pound (Part I). *Villanova Law Review*. 1961. Volume 7. No. 1. P. 1 – 26.
3. Muller v. Oregon, 208 U.S. 412. 28 S.Ct. 324. 52 IAEd. 551. 13 Ann. Cas. 957 (1908). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/208/412/>
4. Cushman Clare. The Supreme Court Justices: Illustrated Biographies, 1789 – 2012. SAGE Publications. 2013. P. 300 – 304.
5. John C. Knox, Forum Juridicum: Patterns of the Law, Old and New. 7 La. L. Rev. 1946. P. 116 – 122. URL: <https://digitalcommons.law.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1791&-context=lalrev>
6. Remm Gaius Mamhot. The Nature Of The Judicial Process by Cardozo. URL: https://www.academia.edu/37243494/The_Nature_Of_The_Judicial_Process_by_Cardozo
7. Холод Ю.А., Погрібний І.М., Волошенко О.В. Сучасні теорії права. Соціологічна юриспруденція. Текст лекцій. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків 2021. URL: <https://nm2.univd.edu.ua/download/124915>

